

**KONFLIK FATWA DI MALAYSIA:
SATU KAJIAN AWAL ***

**Conflicts Among Fatawa in Malaysia:
A Preliminary Study**

Muhammad Ikhlas Rosele **

Luqman Hj Abdullah ***

Paizah Hj Ismail ****

Mohd Anuar Ramli *****

ABSTRACT

This article focuses on existing conflicts in Islamic legal opinions (fatawa) and the scenario in some fatwa authorities in Malaysia, involving the state and national levels of institutions. Legal pronouncements from different religious institutions, including the fatawa on ESQ Leadership and Training programme, and zakat of salary, are analysed. This article identifies the factors that give rise to the conflicts including the differences in the academic backgrounds among the members of fatwa council and the different methods

-
- * Tulisan ini merupakan hasil kajian preliminari daripada projek penyelidikan RG429-12HNE, “Konflik Fatwa di Malaysia: Fenomena dan Rangka Penyelesaiannya”.
- ** Pelajar Pascasiswazah (PhD), Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, ikhlas.rosele@yahoo.com
- *** Pensyarah, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, luqmanabdullah@um.edu.my
- **** Konsultan, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, paizahismail@um.edu.my
- ***** Pensyarah, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, mohdanuar@um.edu.my

applied in formulating those legal opinions. This article also suggests several solutions to enhance and harmonise the formulation process of fatawa in contemporary context. The solutions encompass some proposals such as smart partnership and collaboration between fatwa institutions and higher learning institutions and appointment of Grand Mufti as the highest authority in ascertaining Islamic legal opinions. These solutions will hopefully minimise the conflicts among fatawa and avoid the confusion in the public resulting from the conflicts among fatawa in Malaysian context.

Keywords: *Fatwa, Conflict of Fatwa, Muslim's Society*

PENDAHULUAN

Institusi fatwa sentiasa menjadi rujukan bagi umat Islam di Malaysia. Terdapat pelbagai fatwa yang diputuskan dalam berbagai bidang kehidupan sama ada muamalat, ibadat hinggalah ke bidang sains dan teknologi. Ini menunjukkan institusi fatwa mempunyai peranan yang signifikan dalam masyarakat Islam di Malaysia.

Di Malaysia, fatwa yang diputuskan dapat dikategorikan dalam tiga bentuk, iaitu pertama, fatwa yang diwartakan; kedua, jawapan-jawapan fatwa yang diputuskan dalam mesyuarat jawatankuasa fatwa dan ketiga, fatwa yang dikeluarkan oleh mufti secara persendirian berbentuk lisan dan tulisan. Hanya fatwa kategori pertama sahaja yang mengikat, manakala kategori kedua dan ketiga tiada sebarang implikasi undang-undang.

Malaysia merupakan sebuah negara yang unik, di mana terdapat 14 jawatan mufti yang mewakili 14 buah negeri. Dalam proses istinbat hukum, para mufti dibantu oleh Jawatankuasa Fatwa. Nama jawatankuasa ini berbeza antara negeri-negeri. Di negeri Johor,¹

---

¹ Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Johor), 1978, (Seksyen 15).

Kedah² dan Terengganu³ yang dinamakan *Jawatankuasa Fatwa*. Di Sabah⁴ dipanggil *Majlis Fatwa*. Bagi Selangor,⁵ Pahang⁶ dan Wilayah Persekutuan,⁷ ia dipanggil *Jawatankuasa Perundangan Hukum Syarak*. Di Perak,⁸ Melaka,⁹ Negeri Sembilan,¹⁰ Perlis¹¹ dan Pulau Pinang¹² dikenali dengan *Jawatankuasa Syariah*. Di Kelantan¹³ dipanggil *Jemaah Ulama'*. Manakala di Sarawak¹⁴ dikenali dengan *Lembaga Fatwa*.

Selain jawatankuasa fatwa peringkat negeri, terdapat jawatankuasa fatwa peringkat kebangsaan, iaitu Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia di bawah Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam (MKI). Ia ditubuhkan pada awal tahun 1970. Penubuhannya bertindak sebagai sebuah institusi pengeluar fatwa peringkat kebangsaan di Malaysia dalam rangka menyelaraskan dan menyeragamkan keputusan

---

² Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah), 1965, (Seksyen 36).

³ Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam (Terengganu), 2003, (Seksyen 53).

⁴ Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Sabah), 1992, (Seksyen 38).

⁵ Enakmen Pentadbiran Perundangan Islam (Selangor), 1989, (Seksyen 34).

⁶ Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Pahang), 1991, (Seksyen 39).

⁷ Akta Pentadbiran Undang-undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan), 1993, (Akta No. 505, Seksyen 31).

⁸ Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak), 1992, (Seksyen 37)

⁹ Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak (Melaka), 1991, (Seksyen 33)

¹⁰ Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak (Negeri Sembilan), 1992, (Seksyen 33)

¹¹ Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Perlis), 1963, (Seksyen 8/Pindaan 1988).

¹² Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam (Pulau Pinang), 1993, (Seksyen 39)

¹³ Enakmen Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu (Kelantan), 1994, (Seksyen 33).

¹⁴ Ordinan Majlis Islam (Incorporation) (Sarawak), (Chapter 105, Seksyen 36)

fatwa di seluruh negara.¹⁵ Jawatankuasa ini juga dianggap sebagai badan yang paling berautoriti dalam mengeluarkan fatwa di Malaysia¹⁶ walaupun tidak mempunyai bidang penguatkuasaan.

Realitinya, dalam fatwa masa kini, berlaku konflik sama ada yang diputuskan di peringkat negeri mahupun kebangsaan, yang mana ia disebabkan beberapa faktor tertentu dan memberi implikasi terhadap autoriti fatwa. Sehubungan dengan itu, artikel ini akan membincangkan tentang konflik fatwa di Malaysia, faktor-faktor yang menimbulkan konflik, kesan di sebalik konflik serta cadangan penambahbaikan untuk meminimumkan konflik fatwa yang berlaku dalam kalangan autoriti fatwa.

LATAR BELAKANG KONFLIK FATWA DALAM PERUNDANGAN ISLAM

Menurut *Kamus Dewan*, konflik bererti perselisihan atau pertentangan antara individu, idea, kepentingan dan lain-lain.¹⁷ Dalam konteks ini, konflik fatwa merujuk kepada sebarang bentuk perselisihan, perbezaan ataupun wujudnya ketidakseragaman sama ada dari aspek keputusan fatwa mahupun penerimaannya.

Dalam sejarah perundangan Islam, konflik atau pertentangan pandangan antara para Sahabat Nabi biasa berlaku. Hakikatnya, ia adalah fenomena biasa pada zaman Nabi SAW dan para Sahabat. Pada dasarnya, pengeluaran fatwa telah berlaku sejak zaman Rasulullah SAW lagi, bahkan Rasulullah merupakan mufti yang

---

¹⁵ Mohd. Mohadis Yasin, "Pengurusan dan Penyelarasan Fatwa: Perlaksanaan dan Cabaran di Malaysia," *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa* 1, no. 1 (2007): 119-135, 125.

¹⁶ Noor Naemah Abd Rahman, Abdul Karim Ali, Rahimin Affandi Abd Rahim dan Raihanah Azahari, "Metode Pengeluaran Fatwa Di Antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan Malaysia (JFK) dan Majlis Ulama Indonesia (MUI) Analisis Perbandingan" (Kertas kerja, Seminar Antarabangsa Hubungan Indonesia-Malaysia 2005, Fakulti Komunikasi dan Bahasa Moden, Universiti Utara Malaysia, 7-8 Ogos 2005).

¹⁷ Noresah Baharom *et al.* (eds.), *Kamus Dewan (Edisi Keempat)* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2007), 814.

pertama.¹⁸ Segala pernyataan yang bersifat hukum oleh Rasulullah SAW, sama ada dalam bentuk jawapan kepada soalan atau tidak, adalah merupakan fatwa Baginda. Ini kerana maksud fatwa secara umumnya adalah menerangkan hukum bagi sesuatu masalah.¹⁹ Aktiviti pengeluaran fatwa juga berlaku dalam kalangan Sahabat, ianya boleh dibahagi kepada dua fasa iaitu, semasa Rasulullah SAW masih hidup dan selepas kewafatan Baginda SAW.

Para Sahabat telah berfatwa ketika wahyu masih turun yang mana Rasulullah SAW masih hidup lantaran permintaan fatwa oleh umat Islam ketika itu. Abū al-Faraj al-Jawzī telah menyenaraikan nama-nama Sahabat yang telah berfatwa ketika Rasulullah SAW masih hidup iaitu; Abū Bakr, ‘Umar, ‘Uthmān, ‘Alī, ‘Abd al-Raḥmān bin ‘Awf, Ibn Mas‘ūd, Ubay, Mu‘ādh, ‘Ammār, Ḥudhayfah, Zayd bin Thābit, Abū Dardā’, Abū Musā, Salmān *radīy Allah ‘anhum ajma ‘in*.²⁰ Walau bagaimanapun konflik fatwa yang diputuskan ketika itu tidak terlalu nyata, meskipun berlaku tetapi mereka akan merujuk kepada Rasulullah SAW. Sekiranya fatwa atau ijthad mereka benar, ia akan diakui oleh Rasulullah dan ia menjadi Sunnah dan menjadi sebahagian daripada wahyu. Sekiranya diingkari oleh Rasulullah, maka tidak boleh untuk beramal dengannya.²¹

Selepas wafatnya Nabi SAW, para Sahabat telah mengambil peranan menyampaikan fatwa dan hukum kepada umat Islam. Ini kerana mereka dapat menguasai ilmu dan sentiasa melazimi Rasulullah SAW pada masa hidupnya serta memahami al-Quran berserta hukum-hukumnya.²² Ibn al-Qayyim mengatakan terdapat lebih kurang 130 orang Sahabat yang berjihad dan berfatwa. Bilangan yang seramai itu dibahagikan kepada “*al-Mukāthirūn*”

¹⁸ Mahmood Zuhdi Ab. Majid, “Fatwa dan Isu Semasa: Masalah dan Cabaran di Malaysia,” *Jurnal Syariah* 12, no. 2 (2004): 81.

¹⁹ ‘Alī bin Muḥammad al-Jurjānī, *al-Ta‘rīfāt* (Bayrūt: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah, 2000), 36.

²⁰ ‘Alī bin Muḥammad al-Khazā‘ī, *Mukhtaṣar al-Dalālāt al-Sam‘iyyah* (Kuwayt: Maktabah al-Sundus, 1990), 28.

²¹ ‘Abd al-Raḥmān al-Ṣābūnī wa Khalīfah Bā Bakr, *al-Madkhal al-Fiqhi wa Tārīkh al-Tashrī‘ al-Islāmī* (Qāhirah: Dār al-Tawfīq al-Namūzajiyah, 1982), 202.

²² ‘Abd al-Wahhāb Khallāf, *‘Ilm Uṣūl al-Fiqh* (Qāhirah: Maktabah al-Da‘wah al-Islāmī, t.t.), 95.

(yang banyak dalam memberi fatwa), “*al-Mutawassiṭūn*” (yang sederhana dalam memberi fatwa) dan “*al-Muqillūn*” (yang sedikit dalam memberi fatwa).²³ Ketika fasa inilah nyata wujudnya konflik dalam fatwa.

Konflik fatwa dalam kalangan Sahabat ini dapat dilihat bagi isu *al-ḥaram* iaitu jika seorang lelaki mengatakan kepada isterinya: “awak haram bagiku”. ‘Alī, Zayd bin Thābit dan Ibn ‘Umar memfatwakan sebagai jatuh talak tiga, manakala Ibn Mas‘ūd pula berpandangan jatuh talak satu, sama ada ianya talak *bā’in* atau talak *raj’ī* menjadi perselisihan antara mereka. Sedangkan Ubay bin Ka‘ab, ‘Umar, ‘Ā’ishah berpandangan ia adalah sumpah yang diwajibkan *kaffārah* sekiranya dia melanggar sumpah tersebut. Diikuti Ibn ‘Abbās yang berpandangan ia adalah seperti hukum zihar.²⁴

Antara faktor berlakunya konflik dalam fatwa dalam kalangan para Sahabat adalah²⁵ perbezaan dari sudut kefahaman terhadap nas al-Quran, perbezaan disebabkan al-Sunnah dan ijtihad dengan akal (*al-ra’y*). Dalam faktor yang disebabkan oleh al-Sunnah, biasanya ia boleh berlaku kerana beberapa aspek, iaitu;

- a. Terdapat Sahabat yang mendengar hadis dalam suatu peristiwa tetapi tidak mendengarnya dalam peristiwa yang lain, maka mereka berfatwa berdasarkan hadis yang ada pada mereka.
- b. Terdapat antara mereka menolak sesuatu hadis kerana perawinya tidak *thiqah* dan sikap berwaspada dalam periwayatan hadis.
- c. Terdapat hadis yang tidak sampai kepada Sahabat.
- d. Mereka berbeza dari sudut penentuan *illah* hukum.

Kegiatan fatwa terus berlaku sehingga zaman *al-tābi‘īn*, *tābi‘ al-tābi‘īn* dan seterusnya hinggalah pada zaman sekarang. Namun

²³ Ibn al-Qayyim al-Jawziyyah, *I‘lām al-Muwaqqi‘īn ‘an Rabb al-‘Ālamīn* (Arab Saudi: Dār Ibn al-Jawzī, 1423H), 2 : 17-22.

²⁴ Muḥammad bin ‘Umar al-Rāzī, *al-Maḥṣūl fī ‘Ilm Uṣūl al-Fiqh* (Bayrūt: Mu‘asasah al-Risālah, 1992), 5 : 56-57.

²⁵ Al-Mallāh, *al-Fatwā: Nash‘atuhā wa Taṭawwuruhā, Uṣūluḥā wa Taṭbīqātuhā*, 1 : 72-74.

begitu, tetap wujud perbezaan atau konflik dalam fatwa pada setiap zaman atas faktor-faktor tertentu. Fatwa juga boleh berlaku perbezaan kerana berbezanya zaman (*taghayyur al-fatwā bi taghayyur al-zamān*).²⁶ Para fuqaha juga bersepakat menyatakan bahawa perubahan hukum dalam sesuatu kes disebabkan perubahan masa dan tempat. Hukum yang boleh berubah itu adalah hukum yang ditetapkan berdasarkan uruf dan adat.²⁷

Justeru, senario konflik fatwa ini bukanlah suatu yang asing dalam tradisi perundangan Islam. Namun bagi realiti Malaysia, konflik ini menimbulkan kesan negatif terhadap masyarakat Islam kerana pertentangan pandangan tersebut tidak dapat dicerna dengan baik.

KONFLIK FATWA DI MALAYSIA

Secara umumnya, konflik fatwa sentiasa berlaku dalam pelbagai isu semasa dan berbagai bidang kehidupan. Konflik ini wujud dalam beberapa bentuk, antaranya adalah:

1. Konflik antara institusi fatwa:
  - a. Konflik antara fatwa institusi fatwa kebangsaan dengan fatwa institusi fatwa negeri.
  - b. Konflik antara fatwa institusi fatwa negeri dengan fatwa institusi fatwa negeri lain.
2. Konflik melibatkan fatwa persendirian:
  - a. Konflik antara fatwa institusi fatwa dengan fatwa persendirian.
  - b. Konflik antara fatwa persendirian dengan fatwa persendirian ulama lain.

Konflik yang melibatkan fatwa persendirian memang lazim berlaku, tidak kira pada zaman sekarang atau zaman silam di

---

²⁶ ‘Alī bin ‘Abbās al-Ḥakamī, *Uṣūl al-Fatwā wa Taṭbīq al-Aḥkām al-Shar‘iyyah fī Bilād Ghayr al-Muslimīn* (Makkah: al-Maktabah al-Makkiyyah, 2001), 57.

²⁷ Al-Ḥakamī, *Uṣūl al-Fatwā wa Taṭbīq al-Aḥkām al-Shar‘iyyah*, 66.

pelbagai tempat. Walau bagaimanapun dalam konteks kajian ini, ia hanya menumpukan konflik fatwa yang terjadi antara institusi-institusi yang berautoriti mengeluarkan fatwa di Malaysia.

Terdapat beberapa konflik fatwa yang dikenal pasti dalam konteks Malaysia. Konflik fatwa tersebut boleh dibahagikan kepada dua iaitu konflik fatwa antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan dengan fatwa negeri, konflik antara fatwa negeri dengan negeri.

1) Konflik Fatwa Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan dengan Negeri

Konflik ini dapat dilihat dalam fatwa yang berkenaan ESQ Leadership Training, iaitu antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan dengan negeri Pahang. Muzakarah Khas Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia (JFMKBHEUIM) yang bersidang pada 16 Jun 2010 telah memutuskan bahawa kursus ESQ Leadership Training boleh dilaksanakan di Malaysia dengan pengawasan penuh oleh Panel Syariah yang dilantik oleh ESQ. Berbeza dengan fatwa yang diputuskan oleh Mufti dan Jawatankuasa Perundangan Hukum Syarak Wilayah Persekutuan pada 27 Ogos 2009 yang menyatakan bahawa ajaran, pegangan dan fahaman yang dibawa oleh ESQ Leadership Training adalah menyeleweng daripada ajaran Islam, bahkan fatwa ini telah diwartakan dalam Warta Kerajaan Malaysia pada 17 Jun 2010.²⁸ Begitu juga keputusan fatwa Jawatankuasa Fatwa Negeri Perlis yang melarang kursus tersebut dijalankan di Negeri Perlis.²⁹

Walaupun begitu, perbezaan yang berlaku tidaklah begitu ketara. Mungkin ianya dilihat berbeza dari susunan teks dan tindakan serta saranan yang dinyatakan dalam fatwa masing-masing. Tetapi perbezaan yang ketara berlaku adalah antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan dengan fatwa yang diputuskan melalui Mesyuarat Jawatankuasa Perundangan Hukum Syarak (JPHS) Negeri Pahang. JPHS Negeri Pahang memutuskan bahawa kursus yang ditawarkan oleh ESQ Leadership adalah tidak

---

²⁸ Warta Kerajaan Malaysia, Jil. 54, No. 12, P.U. (B) 270.

²⁹ Jabatan Mufti Negeri Perlis, "Fatwa Tentang ESQ", diakses pada 7 Mac 2013, <http://mufti.perlis.gov.my/index.php/informasi/-koleksi-fatwa/fatwa-akidah/104-fatwa-tentang-esq.html>

bertentangan dengan aqidah bahkan ianya harus dilaksanakan³⁰. Sedangkan Muzakarah Khas JFMKBHEUIM menyatakan bahawa wujud banyak unsur keraguan dalam kursus ESQ tersebut.

2) Konflik Fatwa Negeri dengan Negeri

Konflik antara negeri ini misalnya adalah zakat pendapatan, iaitu antara negeri Selangor dengan Perak. Kerajaan Negeri Selangor telah mewartakan fatwa mengenai kewajipan zakat gaji atau pendapatan pada 9 Mei 2001 dan membayarnya kepada Pusat Zakat Selangor.³¹ Kaedah pembayaran zakat pendapatan tersebut adalah melalui Skim Potongan Gaji (SPG) oleh Lembaga Zakat Selangor (LZS). Kaedah ini dilaksanakan dengan melakukan taksiran gaji, iaitu jumlah zakat pendapatan setahun (2.5% X jumlah pendapatan setahun) dibahagikan dengan 12 bulan.³² Terdapat beberapa kaedah taksiran zakat pendapatan iaitu kaedah tanpa penolakan keperluan asas yang mana [2.5% X pendapatan kasar setahun] dibahagikan dengan 12 bulan, atau kaedah dengan melakukan tolakan asas yang mana 2.5% daripada pendapatan kasar setahun yang telah ditolak beberapa perbelanjaan yang dibenarkan (diri sendiri, isteri, anak-anak, KWSP) dan dibahagikan dengan 12 bulan. Manakala kaedah seterusnya adalah melakukan tolakan terhadap perbelanjaan sebenar yang meliputi keperluan asas (makanan, pakaian, perubatan, pengangkutan, pendidikan dan tempat tinggal), dan 2.5% daripada baki (sekiranya mencukupi nisab) akan dibahagikan dengan 12 bulan.³³

SPG yang dilakukan oleh LZS ini dilihat cuba menerapkan konsep *ta'jil* zakat (membayar zakat sebelum cukup haul). Tetapi setelah dilakukan analisis, ianya tidak menepati syarat-syarat *ta'jil*

---

³⁰ JAKIM, "Hukum Amalan ESQ Leadership," *e-fatwa*, diakses pada 7 Mac 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/hukum-amalan-esq-leadership>

³¹ Warta Kerajaan Negeri Selangor, Jil. 5, No. 10, Sel. P.U. 13

³² Lembaga Zakat Selangor, *Panduan SKIM BERKAT* (Selangor: LZS, 2006), 7.

³³ Suryani Masnan, "Kaedah Pembayaran Zakat Pendapatan Melalui Skim Potongan Gaji Oleh Lembaga Zakat Selangor." (Disertasi Sarjana Syariah, Universiti Malaya, 2012), 146-151.

zakat (antara syaratnya adalah harus dilakukan selepas memiliki nisab yang sempurna)³⁴.

Fatwa yang diputuskan oleh Mufti dan Jawatankuasa Perunding Hukum Syarak Selangor ini dilihat berbeza dengan apa yang diputuskan oleh Mufti dan Jawatankuasa Syariah Negeri Perak. Keputusan fatwa berkenaan zakat gaji atau pendapatan di Negeri Perak adalah seperti berikut:

“Bahawa gaji atau pendapatan termasuk dalam kategori yang wajib zakat apabila cukup nisab dan haul itu adalah merupakan syarat yang diittifakkan oleh jumhur ulama dalam mazhab yang empat. Syarat ini tidak berlaku pada gaji atau pendapatan maka gaji atau pendapatan tidak wajib zakat”.³⁵

Persamaan fatwa antara dua negeri ini adalah menyatakan bahawa hasil pendapatan ataupun gaji adalah diwajibkan zakat. Namun, perbezaan yang berlaku adalah dari sudut penetapan haul dan nisab. Jawatankuasa Syariah Negeri Perak menegaskan bahawa zakat pendapatan diwajibkan hanya apabila cukup haul dan nisab. Manakala Jawatankuasa Perunding Hukum Syarak Negeri Selangor memfatwakan kewajipan zakat tanpa meletakkan syarat cukup haul dan nisab. Lebih-lebih lagi Lembaga Zakat Selangor melaksanakan kutipan zakat sebelum cukup haul dan sebelum mencukupi nisab.

Konflik fatwa antara Jawatankuasa Kebangsaan dengan negeri dan antara negeri dengan negeri ini memperlihatkan berlakunya pertentangan antara pandangan yang mengharuskan dengan pandangan yang mengharamkan sesuatu isu. Dengan kata lain, dalam satu isu, ada pandangan yang membolehkan dan yang tidak membolehkan, bukan sekadar perbezaan dalam nada yang sama, iaitu yang membenarkan sahaja ataupun pandangan-pandangan yang melarang sahaja tetapi dengan penghujahan berbeza. Situasi yang timbul ini menyebabkan masyarakat awam menjadi keliru dan autoriti fatwa dipertikaikan.

³⁴ Suryani Masnan, “*Kaedah Pembayaran Zakat Pendapatan Melalui Skim Potongan Gaji Oleh Lembaga Zakat Selangor*”, 203.

³⁵ JAKIM, “Zakat Atas Gaji/Pendapatan,” *e-fatwa*, diakses pada 7 Mac 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-atas-gaji-pendapatan-0>

FAKTOR BERLAKU KONFLIK FATWA DI MALAYSIA

Secara asasnya, konflik fatwa dalam kalangan autoriti fatwa di Malaysia berlaku berdasarkan beberapa faktor, antaranya ialah:

i. Terikat dengan perlembagaan dan akta

Kedudukan Islam dalam perlembagaan umumnya adalah terbatas. Ini berasaskan kepada peruntukan-peruntukan berkenaan yang cuma mengisytiharkan Islam sebagai agama rasmi tetapi dalam masa yang sama membataskan kedudukan itu. Pembahagian kuasa antara pihak berkuasa pusat dan negeri-negeri juga melibatkan soal bidangkuasa ke atas Islam. Seperti yang diketahui umum, persoalan agama Islam diletakkan di bawah bidang kuasa negeri³⁶ seperti yang dinyatakan dalam Perkara 74(2) dan butiran 1. Senarai Negeri, Jadual Kesembilan, Perlembagaan Persekutuan yang memperuntukkan mengenai bidang kuasa Negeri dalam hal yang melibatkan agama Islam dan hukum syarak.³⁷ Pemisahan ini menjadikan Islam merupakan hak eksklusif bagi negeri-negeri. Dengan itu, tiada pemaksaan yang dapat dikenakan ke atas negeri untuk melaksanakan ketetapan JFMKBHEUIM.

ii. Peranan Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia yang terhad

Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam merupakan institusi fatwa kebangsaan yang memainkan peranan yang penting di Malaysia, namun peranannya adalah terhad. Ini adalah kerana tujuan jawatankuasa ini adalah untuk menimbang, memutuskan dan mengeluarkan fatwa atas apa-apa perkara yang dirujuk kepadanya oleh Majlis Raja-Raja Kerajaan Negeri atau Majlis Agama Islam Negeri atau seseorang ahli Majlis dengan tujuan hendak memberi nasihat atau pengesyoran seperti

---

³⁶ Hamid Jusoh, *The Position of Islamic Law in the Malaysian Constitution* (Kuala Lumpur: DBP, 1991), 34-35; Ahmad Ibrahim dan Ahilemah Jones, *Sistem Undang-undang di Malaysia* (Kuala Lumpur: DBP, 2002), 172.

³⁷ Perlembagaan Persekutuan (Perkara 74(1)) dan (Jadual Kesembilan, Butiran 1).

mana yang termaktub di dalam perkara 14 Peraturan MKI.³⁸ Antara tugas lain Majlis ini juga ialah memberi nasihat kepada Majlis Raja-raja, Kerajaan Negeri atau Majlis Islam Negeri atas perkara-perkara yang berkenaan dengan perundangan atau pentadbiran agama Islam dan pelajaran agama Islam dengan tujuan hendak membaiki, menyamakan atau menggalakkan persamaan undang-undang dan pentadbiran.³⁹

Tambahan pula, fatwa yang diputuskan melalui Muzakarah JFMKBHEUIM yang dibawa kepada Jawatankuasa Fatwa Negeri-negeri adalah boleh dipinda.⁴⁰ Hanya fatwa yang diputuskan melalui Mesyuarat JFMKBHEUIM tidak boleh dipinda sewenang-wenangnya oleh Jawatankuasa Fatwa Negeri-negeri tanpa kebenaran rasmi dari Majlis Raja-raja.⁴¹

iii. Komposisi AJK fatwa yang tak seimbang

Selain itu, komposisi kepakaran dan bilangan ahli majlis fatwa yang berbeza antara satu negeri dengan negeri turut menyumbang konflik ini. Perkara ini dapat dilihat secara jelas dalam struktur organisasi antara setiap institusi fatwa negeri. Begitu juga dengan kurangnya bilangan ahli akademik sebagai ahli jawatankuasa fatwa. Menurut tulisan Mohamed Azam mengenai organisasi dan jabatan mufti (2004), dalam 129 orang ahli jawatankuasa fatwa di

³⁸ Zaini Nasohah, "Undang-undang Penguatkuasaan Fatwa di Malaysia," *ISLAMIYYAT* 27, no. 1 (2005): 31.

³⁹ Hasnan Kasan, *Institusi Fatwa di Malaysia* (Bangi: Penerbit UKM, 2008), 36; Fuad Sufian Shuaib, "Strengthening Administrative Institutions of Islamic Law in Malaysia: An Overview," *Shariah Journal* 16 (2008): 449.

⁴⁰ JAKIM, "Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam," *e-fatwa*, diakses pada 6 Februari 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/jawatankuasa-fatwa-majlis-kebangsaan-bagi-hal-ehwal-ugama-islam-malaysia> ; INFAD, "Institusi Fatwa Peringkat Kebangsaan di Malaysia," *e-infad*, diakses pada 24 Jan 2013, http://www.e-infad.my/i-fims/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=53

⁴¹ Zaini Nasohah, Hayatullah Laluddin, Zuliza Mohd Kusrin dan Mohd Rizal Muzawir, "Standardisation of Fatwa in Malaysia: Management and Problems," *Advances in Natural and Applied Sciences* 6, no. 6 (2012): 925.

seluruh negeri hanya 27 orang sahaja merupakan ahli akademik (20.9%).⁴²

iv. Metodologi fatwa yang berbeza

Metodologi istinbat fatwa yang berbeza antara negeri dengan negeri lain telah menghasilkan hukum yang berbeza. Perbezaan metodologi ini dapat dilihat dalam peruntukan enakmen antara negeri Perlis dengan negeri-negeri yang lain. Sebagai contoh, fatwa Jawatankuasa Syariah Negeri Perlis berasaskan Ahli al-Sunnah wa al-Jama'ah tanpa terikat dengan mana-mana mazhab dan sumber ambilan hukumnya juga berbeza.⁴³ Berbeza dengan pihak berkuasa negeri lain yang menekankan pemakaian mazhab Syafii dalam fatwa-fatwa negeri. Contohnya, seperti yang termaktub dalam peruntukan Seksyen 39, Akta Pentadbiran Undang-undang Islam (Wilayah Persekutuan) 1993.

Rentetan ini, banyak konflik fatwa berlaku dalam menangani sesuatu isu. Ini termasuklah dalam fatwa pengharaman rokok, Yoga, ASN-ASB, Poco-poco, ESQ dan seumpamanya. Selain itu, jika dilihat dari sudut aplikasi ijtihad di institusi fatwa di Malaysia, masih terdapat banyak kelemahan substansial yang dialami institusi fatwa. Kelemahan tersebut amat perlu untuk dilakukan proses penambahbaikan yang terancang.⁴⁴

v. Latar belakang akademik

Wujudnya beberapa kelemahan lain dalam institusi fatwa di Malaysia yang mengundang kepada berlakunya konflik dalam

---

⁴² Mohamed Azam Mohamed Adil, "Organisasi dan Jabatan Mufti," dlm *Fatwa di Malaysia*, ed. Ahmad Hidayat Buang (Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004), 51.

⁴³ Keputusan Fatwa Mengenai Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah. Dikeluarkan oleh: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Perlis. hh. 1 dan 4. Lihat juga: Mohd Akram Dahaman, "*Metode Fatwa Jawatankuasa Syariah Negeri Perlis: Kajian Berasaskan Fatwa-fatwa Tahun 1990-2000*" (Disertasi Sarjana, Universiti Malaya, 2005), 99-100.

⁴⁴ Rahimin Affandi Abdul Rahim, Paizah Ismail dan Nor Hayati Mohd Dahlal, "Ijtihad dalam Institusi Fatwa di Malaysia: Satu Analisis," *Jurnal Syariah* 17, no. 1 (2009): 216.

fatwa, antaranya dari sudut latar belakang akademik. Kelemahan yang dimaksudkan antaranya adalah seperti mana berikut:

- a. Mufti tidak mempunyai kelulusan akademik tertinggi dalam bidang Syariah, yang membolehkannya mempunyai kemahiran penyelidikan hukum yang kompeten.
- b. Kebanyakan mufti yang hanya memiliki tahap pengajian di peringkat ijazah pertama dan bukan daripada jurusan atau pengkhususan Syariah. Konsep kesepaduan ilmu menetapkan bahawa semua bidang (Syariah atau Usuluddin) itu sama tarafnya, tetapi dalam konteks untuk menjalankan tugas sebagai mufti, ianya memerlukan kepakaran dalam bidang hukum Islam.
- c. Pengakuan sendiri para mufti dan pegawai istinbat tentang kelemahan mekanisme penyelidikan hukum Islam di dalam Institusi fatwa.⁴⁵

Antara perkara yang perlu dijadikan perhatian juga adalah berkenaan kepakaran yang khusus bagi ahli jawatankuasa fatwa. Sebagai contoh adalah kepakaran terhadap mazhab selain mazhab Syafii. Kebanyakan fatwa yang dikeluarkan adalah berasaskan fiqh dan metodologi mazhab Syafii. Namun terdapat sejumlah fatwa yang berasaskan mazhab-mazhab fiqh yang lain. Perkara yang menjadi persoalan adalah ahli jawatankuasa fatwa yang dilantik di negeri-negeri di Malaysia terdiri daripada ulama yang mengikuti mazhab Syafii sahaja, sedangkan hukum yang akan diputuskan akan melibatkan pendapat-pendapat dan metodologi mazhab-mazhab lain.⁴⁶

Pada hari ini tugas dan peranan mufti menjadi sangat penting dan utama. Oleh kerana itu, mufti mahupun jawatankuasa fatwa

---

⁴⁵ Ahmad Hidayat Buang, "Penyediaan dan Pengeluaran Fatwa," dlm *Fatwa di Malaysia*, ed. Ahmad Hidayat Buang (Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004), 106.

⁴⁶ Othman Haji Ishak, *Fatwa Dalam Perundangan Islam* (Kuala Lumpur: Fajar Bakti, 1981), 189-190.

perlu meningkatkan keilmuan dan kepakarannya serta lebih beriltizam dalam menghayati etika seorang mufti.⁴⁷

KESAN KONFLIK FATWA

Konflik fatwa yang berlaku di Malaysia mendatangkan beberapa kesan dan implikasi. Kesan negatifnya mengatasi yang positif. Antara kesan-kesan negatif tersebut adalah:

i. Menimbulkan kekeliruan terhadap orang awam

Kekeliruan terhadap hukum boleh timbul dalam masyarakat lantaran wujudnya perbezaan fatwa antara negeri-negeri di Malaysia. Sebagai contoh ialah fatwa berkenaan pendermaan organ, yang mana keputusan fatwa Negeri Sembilan memutuskan bahawa tidak boleh mengeluarkan mata orang Islam mahupun bukan Islam yang telah mati, walaupun telah diberikan persetujuan oleh si mati sebelumnya. Fatwa ini berbeza dengan fatwa negeri Perak. Perbezaan seperti ini boleh menimbulkan kekeliruan dalam masyarakat kerana mufti merupakan tempat rujukan masyarakat bagi mendapatkan penjelasan hukum.⁴⁸

ii. Konflik perundangan dan penguatkuasaan

Fatwa yang telah diwartakan akan mengikat setiap masyarakat di setiap negeri untuk mematuhi.⁴⁹ Tetapi apabila wujudnya perbezaan dalam fatwa di setiap negeri, maka akan timbul konflik perundangan dan penguatkuasaan antara negeri. Contohnya, apabila sebuah negeri memfatwakan pengharaman sesuatu

---

⁴⁷ Haji Mohammad Saedon Awang Othman. "Etika Mufti: Tugas dan Peranan Dalam Menghadapi Alaf Baru," dlm *Mufti dan Fatwa di Negara-negara ASEAN*, eds. Abdul Monir Yaacob dan Wan Roslili Abd. Majid (Kuala Lumpur: IKIM, 1998), 94.

⁴⁸ Abdul Monir Yaacob, "Perkembangan Institusi Mufti di Malaysia," dlm *Mufti dan Fatwa di Negara-negara ASEAN*, eds. Abdul Monir Yaacob dan Wan Roslili Abd. Majid (Kuala Lumpur: IKIM, 1998), 137.

⁴⁹ Suwaid Tapah, "Perundangan dan Penguatkuasaan Fatwa," dlm *Fatwa di Malaysia*, ed. Ahmad Hidayat Buang (Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004), 39.

perkara manakala di negeri lain mengharuskannya, masyarakat boleh berpindah dan menetap di negeri yang mengharuskannya untuk membebaskan diri daripada penguatkuasaan fatwa yang mengharamkan perkara tersebut.

iii. Kelemahan autoriti fatwa

Kewujudan perbezaan atau konflik dalam fatwa antara negeri-negeri di Malaysia boleh mengakibatkan kewibawaan Mufti tercabar dan fatwa yang dikeluarkan dikritik.⁵⁰ Autoriti fatwa yang diputuskan juga dilihat lemah. Ini kerana fatwa yang terdapat perbezaan terdedah kepada kritikan dan konflik penerimaan di kalangan masyarakat, dan perkara sebaliknya berlaku apabila sesuatu fatwa disepakati oleh setiap negeri.

CADANGAN PENAMBAHBAIKAN

Konflik fatwa perlu diatasi dengan segera. Pihak-pihak yang terlibat wajar melakukan beberapa penambahbaikan untuk mengembalikan kebolehpercayaan masyarakat terhadap institusi fatwa sebagai tempat rujukan hukum, antaranya:

i. Penambahbaikan dari sudut perundangan

Sememangnya terdapat beberapa kekangan dari sudut perundangan untuk menyelaraskan fatwa di Malaysia terutamanya dalam Perlembagaan Persekutuan yang menunjukkan bahawa fatwa merupakan kuasa eksklusif negeri. Sebagaimana dalam peruntukan Perkara 74(2) dan butiran 1, Senarai Negeri, Jadual Kesembilan, Perlembagaan Persekutuan, menyatakan bahawa segala hukum syarak, penentuan perkara mengenai hukum, doktrin syarak termasuk fatwa merupakan kuasa dan bidang kuasa negeri. Begitu juga yang terdapat dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri-negeri dan Peraturan Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia.

---

⁵⁰ Abdul Monir Yaacob, "Perkembangan Institusi Mufti di Malaysia," 137.

Sebagai contoh, menurut seksyen 36 Akta 505, mufti boleh meminda, mengubahsuaikan dan membatalkan mana-mana fatwa yang telah dikeluarkan sebelum itu olehnya atau oleh mana-mana Mufti terdahulu daripadanya. Perkara ini menyukarkan untuk membuat suatu standard penyelarasan fatwa dan penyeragamannya kerana mufti berkuasa melakukan pindaan terhadap fatwa di negerinya.

Oleh kerana itu, untuk mengatasi masalah ini perlu ada kajian yang mendalam dibuat terhadap peruntukan undang-undang yang berkenaan. Jika perlu undang-undang berkenaan dipinda sewajarnya⁵¹ atau dilakukan beberapa penambahbaikan.

ii. Penyelarasan dari sudut penentuan fatwa

Terdapat beberapa perkara yang perlu dititikberatkan dalam penentuan fatwa agar konflik dalam fatwa dapat diminimumkan. Perkara tersebut antaranya adalah metodologi atau sumber hukum dan sumber rujukan. Walaupun terdapat kekangan dari sudut perundangan yang sukar untuk diselesaikan, namun dilihat tidak banyak perbezaan dalam tatacara dan proses pengeluaran fatwa di antara negeri-negeri di Malaysia.⁵² Situasi ini dapat mewujudkan suatu ruang yang mana keseragaman fatwa dapat direalisasikan. Ini adalah kerana dengan pendekatan Usul Fiqh dan penggunaan sumber hukum yang sama, hukum atau fatwa yang seragam dapat dihasilkan.⁵³

Manakala penetapan sumber rujukan yang sama juga mampu menjadikan fatwa yang diputuskan selaras. Apabila mufti atau jawatankuasa fatwa mengutamakan rujukan bersumberkan mazhab Syafii, dan keutamaan itu adakalanya ditinggalkan apabila

---

⁵¹ Arik Sanusi Yeop Johari, "Penyelarasan Fatwa di Malaysia: Kekangan Dari Aspek Perundangan," dlm *Monograf al-Ifta' (Siri 1)*, eds. Hajah Wan Morsita Wan Sudin (Selangor: JAKIM, 2010), 86.

⁵² Haji Mahamad Naser Disa, "Ke Arah Penyelarasan dan Penyatuan Pandangan dalam Pengeluaran Hukum di Malaysia: Perspektif Perundangan," dlm *Monograf al-Ifta' (Siri 2)*, eds. Hajah Wan Morsita Wan Sudin (Selangor : JAKIM, 2011), 92.

⁵³ Haji Mahamad Naser Disa, "Ke Arah Penyelarasan dan Penyatuan Pandangan dalam Pengeluaran Hukum di Malaysia."

ia dilihat bertentangan dengan masalah atau kepentingan umum,⁵⁴ maka keputusan hukum yang selaras dapat direalisasikan.

iii. Memantapkan kaedah penyelidikan fatwa dan kerjasama pintar

Penyelidikan (*research*) digunakan untuk mencari jawapan bagi sesuatu permasalahan atau isu.⁵⁵ Kaedah penyelidikan yang efektif mampu menghasilkan suatu hasil kajian dan penyelidikan yang berkualiti. Dalam melakukan kajian bagi menghasilkan fatwa, ahli jawatankuasa fatwa ataupun pegawai istinbat hendaklah meningkatkan pengaplikasian kaedah penyelidikan hukum yang efektif bagi mempertingkatkan kualiti fatwa yang diputuskan.

Selain itu, kaedah penyelidikan hukum atau fatwa yang diaplikasikan hendaklah diselaraskan bagi setiap institusi fatwa agar keseragaman keputusan fatwa dapat direalisasikan dan boleh mengurangkan konflik dalam fatwa di Malaysia. Seminar dan bengkel secara berkala hendaklah dijalankan oleh pihak yang bertanggungjawab untuk menjelaskan kaedah penyelidikan fatwa kepada ahli jawatankuasa fatwa setiap negeri. Perkara ini dapat memastikan penggunaan kaedah penyelidikan yang selaras dan bersifat semasa dan setempat dalam institusi-institusi fatwa di Malaysia.

Kerjasama pintar juga boleh diterapkan dalam penyelidikan fatwa bagi menangani isu kontemporari. Kerjasama ini melibatkan pihak autoriti fatwa negeri dengan pusat-pusat penyelidikan sama ada di Institusi Pengajian Tinggi Awam ataupun pihak swasta.

---

⁵⁴ Noor Naemah Abd Rahman, Abdul Karim Ali dan Ridzwan Ahmad, "Keterikatan Fatwa Kepada Mazhab Syafi'i: Analisis Terhadap Fatwa-Fatwa Jemaah Ulama Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan," dlm *Prosiding Seminar Kebangsaan Usul Fiqh 2004 (SUFU 2004)*, eds. Irwan Mohd Subri, Abidah Abdul Ghafar, Abdul Manan Ismail, Azman Ab Rahman dan Farida Zou Zou (Selangor: Fakulti Syariah dan Undang-undang, KUIM, 2004), 188.

⁵⁵ Chua Yan Piaw, *Mastering Research Methods* (Selangor: Mc Graw-Hill, 2012), 3; Rahimin Affandi Abdul Rahim, "Ke Arah Penyediaan Kaedah Penyelidikan Hukum Islam Terkini: Satu Pengenalan," *Jurnal Syariah* 10, no. 1 (2002): 5.

Kerjasama ini dapat mengukuhkan lagi dapatan terhadap fatwa yang dikeluarkan.

iv. Peranan Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia dimantapkan

Pemantapan peranan JFMKBHEUIM hendaklah diambil berat. Ini adalah kerana tugasnya yang penting dalam memastikan keseragaman fatwa-fatwa yang dikeluarkan.⁵⁶ Sebagai contoh, fatwa yang diputuskan melalui Muzakarah Jawatankuasa Fatwa MKI yang dibawa kepada Jawatankuasa Fatwa Negeri-negeri adalah boleh dipinda,⁵⁷ maka dicadangkan agar fatwa tersebut tidak boleh dipinda. Hanya terpulang kepada mufti dan jawatankuasa fatwa negeri untuk mewartakannya ataupun tidak. Perkara ini dapat menjamin keseragaman keputusan fatwa antara negeri-negeri di Malaysia.

v. Menubuhkan jawatan Mufti Negara dan Jabatan Mufti Negara

Dalam menangani konflik fatwa ini, penubuhan satu institusi yang berfungsi seperti Dār al-Iftā' di Mesir,⁵⁸ maka disarankan agar Jabatan Mufti Negara atau Jabatan Mufti Persekutuan⁵⁹ diwujudkan di Malaysia. Antara peranan Jabatan ini adalah;

---

⁵⁶ Mohd Nazri Asiabu, “*Penggunaan Masalah Dalam Fatwa: Kajian Kes Bagi Fatwa-Fatwa yang Dikeluarkan oleh Majlis Fatwa Kebangsaan Malaysia*” (Disertasi Sarjana Syariah, Universiti Malaya, 2004), 57.

⁵⁷ JAKIM, “Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam,” *e-fatwa*, diakses pada 6 Februari 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/jawatankuasa-fatwa-majlis-kebangsaan-bagi-hal-ehwal-ugama-islam-malaysia>; INFAD, “Institusi Fatwa Peringkat Kebangsaan di Malaysia,” *e-infad*, diakses pada 24 Jan 2013, http://www.e-infad.my/i-fms/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=53

⁵⁸ Abdul Monir Yaacob, “Perkembangan Institusi Mufti di Malaysia,” 140.

⁵⁹ Mohd. Mohadis Yasin, “Pengurusan dan Penyelarasan Fatwa: Perlaksanaan dan Cabaran di Malaysia,” *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa* 1, no. 1 (2007) : 134.

- a. Menyelaras fatwa di peringkat negara.
- b. Melakukan penyelidikan dan pembangunan, penerbitan, pewartaan dan penguatkuasaan fatwa di Malaysia.
- c. Mengadakan hubungan kerjasama dalam bidang-bidang berkaitan fatwa di peringkat negara, serantau dan antarabangsa.⁶⁰

Sejajar dengan penubuhan Jabatan Mufti Persekutuan, seorang Mufti Negara perlu dilantik sebagaimana yang berlaku di beberapa negara Islam seperti Arab Saudi, Mesir, Syria, Oman dan selainnya. Sebagai contoh, di Arab Saudi terdapat jawatan mufti yang disebut sebagai *al-Muftī al-‘Ām* (Mufti Umum) yang kini dipegang oleh Shaykh ‘Abd al-‘Azīz Āl al-Shaykh. Mufti umum adalah kedudukan tertinggi dalam autoriti agama di Arab Saudi. Tugas utamanya adalah mengeluarkan fatwa dalam persoalan keagamaan dan kepentingan sosial. Sistem kehakiman Saudi juga sangat terikat dengan pandangan daripada Mufti Umum.⁶¹ Oleh kerana itu, mewujudkan jawatan Mufti Negara adalah wajar untuk menyelaras keputusan fatwa di Malaysia.

KESIMPULAN

Konflik fatwa di Malaysia adalah satu isu serius yang perlu ditangani secara tegas oleh pihak berwajib. Kegagalan untuk mengatasinya akan menghasilkan natijah yang negatif, khususnya dalam konteks negara Malaysia. Masyarakat awam menjadi keliru dan akan mengabaikan sesuatu fatwa kerana terdapat dua pandangan yang saling bertentangan antara satu dengan yang lain. Tanpa proses harmonisasi dan penyeragaman antara pandangan 14 orang mufti yang berkecualan, pasti konflik fatwa akan sentiasa berlaku.

---

⁶⁰ Mohd. Mohadis Yasin, "Pengurusan dan Penyelarasan Fatwa: Perlaksanaan dan Cabaran di Malaysia."

⁶¹ Abdulrahman Yahya Baamir, *Shari'a Law in Commercial and Banking Arbitration: Law and Practice in Saudi Arabia* (England: Ashgate Publishing Limited, 2010), 28-29.

Justeru itu, penambahbaikan perlu dilaksanakan bagi menyelaraskan dan menyeragamkan fatwa di Malaysia di peringkat kebangsaan. Dengan itu, konflik fatwa dapat diminimumkan. Selain itu, institusi-institusi fatwa juga perlu menggiatkan lagi kerjasama dengan universiti-universiti tempatan terutamanya universiti penyelidikan dalam melakukan kajian terhadap hukum atau fatwa. Perkara ini dilihat mampu meningkatkan kualiti fatwa yang diputuskan dan keyakinan masyarakat terhadap fatwa yang dikeluarkan lebih kuat.

BIBLIOGRAFI

- Abdul Monir Yaacob. "Perkembangan Institusi Mufti di Malaysia." Dalam *Mufti dan Fatwa di Negara-negara ASEAN*, disunting oleh Abdul Monir Yaacob dan Wan Roslili Abd. Majid. Kuala Lumpur: IKIM, 1998.
- Ahmad Hidayat Buang. "Penyediaan dan Pengeluaran Fatwa." Dalam *Fatwa di Malaysia*, disunting oleh Ahmad Hidayat Buang. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004, 97-116.
- Ahmad Ibrahim dan Ahilemah Joned. *Sistem Undang-undang di Malaysia*. Kuala Lumpur: DBP, 2002.
- Arik Sanusi Yeop Johari. "Penyelarasan Fatwa di Malaysia: Kekangan Dari Aspek Perundangan." Dlm. *Monograf al-Ifta' (Siri 1)*, disunting oleh Hajjah Wan Morsita Wan Sudin, 74-86. Selangor: JAKIM, 2010.
- Baamir, Abdulrahman Yahya. *Shari'a Law in Commercial and Banking Arbitration: Law and Practice in Saudi Arabia*. England: Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Chua Yan Piaw. *Mastering Research Methods*. Selangor: Mc Graw-Hill, 2012.
- Fuad Sufian Shuaib. "Strengthening Administrative Institutions of Islamic Law in Malaysia: An Overview." *Shariah Journal* 16, (2008): 443-464.

- Haji Mahamad Naser Disa. "Ke arah Penyelarasan dan Penyatuan Pandangan dalam Pengeluaran Hukum di Malaysia: Perspektif Perundangan." Dalam *Monograf al-Ifta' (Siri 2)*, disunting oleh Hajah Wan Morsita Wan Sudin, 89-106. Selangor: JAKIM, 2011.
- Haji Mohammad Saedon Awang Othman. "Etika Mufti: Tugas dan Peranan Dalam Menghadapi Alaf Baru." Dlm. *Mufti dan Fatwa di Negara-negara ASEAN*, disunting oleh Abdul Monir Yaacob dan Wan Roslili Abd. Majid. Kuala Lumpur: IKIM, 1998.
- Al-Ḥakamī, 'Alī bin 'Abbās. *Uṣūl al-Fatwā wa Taṭbīq al-Aḥkām al-Shar'iyyah fī Bilād Ghayr al-Muslimīn*. Makkah: al-Maktabah al-Makiyyah, 2001.
- Hamid Jusoh. *The Position of Islamic Law in the Malaysian Constitution*. Kuala Lumpur: DBP, 1991.
- Hasnan Kasan. *Institusi Fatwa di Malaysia*. Bangi: Penerbit UKM, 2008.
- INFAD. "Institusi Fatwa Peringkat Kebangsaan di Malaysia." *e-infad*. Diakses pada 24 Januari 2013, http://www.e-infad.my/i-fms/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=53
- Jabatan Mufti Negeri Perlis. "Fatwa Tentang ESQ." *mufti perlis*. Diakses pada 7 Mac 2013, <http://mufti.perlis.gov.my/index.php/informasi/-koleksi-fatwa/fatwa-akidah/104-fatwa-tentang-esq.html>
- JAKIM. "Hukum Amalan ESQ Leadership." *e-fatwa*. Diakses pada 7 Mac 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/hukum-amalan-esq-leadership>
- JAKIM. "Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam." *e-fatwa*. Diakses pada 6 Februari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/jawatankuasa-fatwa-majlis-kebangsaan-bagi-hal-ehwal-ugama-islam-malaysia>
- JAKIM. "Zakat Atas Gaji/Pendapatan." *e-fatwa*. Diakses pada 7 Mac 2013, <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-atas-gaji-pendapatan-0>

- Al-Jawziyyah, Ibn al-Qayyim. *I'lām al-Muwaqqi'īn 'an Rabb al-Ālamīn*. 'Arab Saudi: Dār Ibn al-Jawzī, 1423H.
- Al-Jurjānī, 'Alī bin Muḥammad. *Al-Ta'rīfāt*. Bayrūt: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2000.
- Keputusan Fatwa Mengenai Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah*. Perlis: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Perlis.
- Khallāf, 'Abd al-Wahhāb. *Ilm Uṣūl al-Fiqh*. Al-Qāhirah: Maktabah al-Da'wah al-Islāmī, t.t.
- Al-Khazā'ī, 'Alī bin Muḥammad. *Mukhtaṣar al-Dalālāt al-Sam'iyah*. Kuwayt: Maktabah al-Sundus, 1990.
- Lembaga Zakat Selangor. *Panduan SKIM BERKAT*. Selangor: LZS, 2006.
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid. "Fatwa dan Isu Semasa: Masalah dan Cabaran di Malaysia." *Jurnal Syariah* 12, no. 2 (2004): 79-93.
- Mohamed Azam Mohamed Adil. "Organisasi dan Jabatan Mufti." Dalam *Fatwa di Malaysia*, disunting oleh Ahmad Hidayat Buang. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004, 42-66
- Mohd Akram Dahaman. "*Metode Fatwa Jawatankuasa Syariah Negeri Perlis: Kajian Berasaskan Fatwa-fatwa Tahun 1990-2000*." Disertasi Sarjana, Universiti Malaya, 2005.
- Mohd Nazri Asiabu. "*Penggunaan Maslahah Dalam Fatwa: Kajian Kes Bagi Fatwa-Fatwa yang Dikeluarkan oleh Majlis Fatwa Kebangsaan Malaysia*." Disertasi Sarjana Syariah, Universiti Malaya, 2004.
- Mohd. Mohadis Yasin. "Pengurusan dan Penyelarasan Fatwa: Perlaksanaan dan Cabaran di Malaysia." *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa* 1, no. 1 (2007): 119-135.
- Noor Naemah Abd Rahman, Abdul Karim Ali dan Ridzwan Ahmad. "Keterikatan Fatwa Kepada Mazhab Syafi'i: Analisis Terhadap Fatwa-fatwa Jemaah Ulama Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan." Dlm. *Prosiding Seminar Kebangsaan Usul Fiqh 2004 (SUF1 2004)*, disunting oleh Irwan Mohd Subri, Abidah Abdul

- Ghafar, Abdul Manan Ismail, Azman Ab Rahman dan Farida Zou Zou. Selangor: Fakulti Syariah dan Undang-undang, KUIM, 2004.
- Noor Naemah Abd Rahman, Abdul Karim Ali, Rahimin Affandi Abd Rahim dan Raihanah Azahari. "Metode Pengeluaran Fatwa di antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan Malaysia (JFK) dan Majlis Ulama Indonesia (MUI) Analisis Perbandingan." Kertas Kerja, Seminar Antarabangsa Hubungan Indonesia-Malaysia 2005, Fakulti Komunikasi dan Bahasa Moden, Universiti Utara Malaysia, 7-8 Ogos 2005.
- Noresah Baharom *et al.* (eds.). *Kamus Dewan (Edisi Keempat)*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2007.
- Othman Haji Ishak. *Fatwa Dalam Perundangan Islam*. Kuala Lumpur: Fajar Bakti, 1981.
- Rahimin Affandi Abdul Rahim, Paizah Ismail dan Nor Hayati Mohd Dahlal. "Ijtihad dalam Institusi Fatwa di Malaysia: Satu Analisis." *Jurnal Syariah* 17, no. 1 (2009): 195-222.
- Rahimin Affandi Abdul Rahim. "Ke Arah Penyediaan Kaedah Penyelidikan Hukum Islam Terkini: Satu Pengenalan." *Jurnal Syariah* 10, no. 1 (2002): 1-24.
- Al-Rāzī, Muḥammad bin 'Umar. *Al-Maḥṣūl fī 'Ilm Uṣūl al-Fiqh*. Bayrūt: Mu'asasah al-Risālah, 1992.
- Al-Ṣābūnī, 'Abd al-Raḥmān wa Khalīfah bā Bakr. *Al-Madkhal al-Fiqhi wa Tārīkh al-Tashrī' al-Islāmī*. Al-Qāhirah: Dār al-Tawfiq al-Namūzajiyah, 1982.
- Suryani Masnan. "Kaedah Pembayaran Zakat Pendapatan Melalui Skim Potongan Gaji Oleh Lembaga Zakat Selangor." Disertasi Sarjana Syariah, Universiti Malaya, 2012.
- Suwaid Tapah. "Perundangan dan Penguatkuasaan Fatwa" dlm. *Fatwa di Malaysia*, disunting oleh Ahmad Hidayat Buang, 25-41. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, APIUM, 2004.

Zaini Nasohah, Hayatullah Laluddin, Zuliza Mohd Kusrin dan Mohd Rizal Muzawir. "Standardisation of Fatwa in Malaysia: Management and Problems." *Advances in Natural and Applied Sciences* 6, no. 6 (2012): 923-929.

Zaini Nasohah. "Undang-undang Penguatkuasaan Fatwa di Malaysia." *ISLAMIYYAT* 27, no. 1 (2005): 25-44.

Akta, Enakmen, Warta Kerajaan

Akta Pentadbiran Undang-undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan), 1993, (Akta No. 505, Seksyen 31).

Enakmen Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu (Kelantan), 1994, (Seksyen 33).

Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Johor), 1978, (Seksyen 15).

Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak), 1992, (Seksyen 37)

Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam (Pulau Pinang), 1993, (Seksyen 39)

Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam (Terengganu), 2003, (Seksyen 53).

Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak (Melaka), 1991, (Seksyen 33)

Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak (Negeri Sembilan), 1992, (Seksyen 33)

Enakmen Pentadbiran Perundangan Islam (Selangor), 1989, (Seksyen 34).

Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah), 1965, (Seksyen 36).

Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Pahang), 1991, (Seksyen 39).

Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Perlis), 1963, (Seksyen 8/Pindaan 1988).

Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Sabah), 1992, (Seksyen 38).

Ordinan Majlis Islam (Incorporation) (Sarawak), (Chapter 105, Seksyen 36)

Perlembagaan Persekutuan (Perkara 74(1)) dan (Jadual Kesembilan, Butiran 1)

Warta Kerajaan Malaysia, Jil. 54, No. 12, P.U. (B) 270.

Warta Kerajaan Negeri Selangor, Jil. 5, No. 10, Sel. P.U. 13.